

РОЗДІЛ 8. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ПРІОРИТЕТНА ФОРМА
ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХECONOMIC EXAMINATION AS A PRIORITY FORM
OF FINANCIAL CONTROL AT ENTERPRISES

У статті досліджено та проаналізовано сутність економічної експертизи як форми фінансового контролю, її роль та значення. Розглянуто класифікаційні ознаки економічної експертизи. Дано оцінку системі знань у галузі економічної експертизи. Науково обґрунтовано спільні та відмінні риси інших економічних послуг, спрямованих на вирішення внутрішніх проблем суб'єкта господарювання для вдосконалення системи управління.

Ключові слова: економічна експертиза, послуга економічної експертизи, експерт, економічне дослідження, економічна діяльність, судово-бухгалтерська експертиза, фінансово-економічна експертиза, фінансово-кредитна експертиза.

В статье исследованы и проанализированы сущность экономической экспертизы как формы финансового контроля, ее роль и значение. Рассмотрены классификационные признаки экономической экспертизы. Дана оценка системе знаний в области экономической экспертизы. Научно обоснованы общие и отличительные черты других экономических услуг, направленных

на решение внутренних проблем предприятия для совершенствования системы управления.

Ключевые слова: экономическая экспертиза, услуга экономической экспертизы, эксперт, экономическое исследование, экономическая деятельность, судебно-бухгалтерская экспертиза, финансово-экономическая экспертиза, финансово-кредитная экспертиза.

The article discusses the essence of economic expertise, as a form of financial control, its role and significance, is investigated and analyzed. Classification features of economic examination are considered. An assessment of the system of knowledge in the field of economic expertise is given. The common and distinctive features of other economic services aimed at solving internal problems of the subject of economics are scientifically substantiated in order to improve their management system.

Key words: economic examination, service of economic expertise, expert, economic research, economic activity, forensic accounting expertise, financial and economic expertise, financial and credit expertise.

УДК 657.6.02

Литвин З.Б.

к.е.н., доцент кафедри економічної експертизи та аудиту бізнесу Тернопільський національний економічний університет

Постановка проблеми. Однією з найактуальніших соціальних проблем сучасності є організація дієвої системи попередження злочинності у сфері економіки. Її вирішення для багатьох країн світу – надзвичайно важлива і складна справа. В умовах значного обсягу матеріалів справ, що стосуються сфери господарювання, актуальності набуває питання організації економічної експертизи та регламентації діяльності експерта-економіста у процесі проведення експертизи. Експертиза може відіграти вагомий роль в організації боротьби з економічною злочинністю і підвищенні її ефективності через механізм профілактичної діяльності, що здійснюється як у спеціальній, так і в неспеціальній формі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінка сучасного стану економічної експертизи неможлива без напрацювань фахівців у цій галузі, а саме у сфері теорії та практики, з урахуванням політичних і економічних змін у країні. Вагомий внесок у розвиток і становлення економічних експертних досліджень зробили вітчизняні та зарубіжні науковці та практики, зокрема: Т.В. Авер'янова, М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, О.О. Ейсман, В.К. Лисиченко, В.Ф. Орлова, І.В. Перезовова, С.С. Чернявський, Б.І. Шевченко, А.Р. Шляхов та ін.

Постановка завдання. Головною метою роботи є дослідження та аналіз сутності економічної експертизи як форми економічного контролю, її роль та значення, наукове обґрунтування спільних та відмінних рис інших економічних послуг, спрямованих на вирішення внутрішніх проблем суб'єкта господарювання з метою вдосконалення системи управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна експертиза спрямована на вивчення господарської діяльності підприємства, процесів формування фінансових показників за проведеннями операціями та правильності відображення їх в обліку. Метою економічної експертизи є виявлення спотворень обліку таких негативних явищ, як нестача, допущення збитків, бездіяльність, крадіжки цінностей та ін. У процесі проведення економічної експертизи аналізується виробнича і фінансово-економічна діяльність підприємства різних форм власності, які понесли збитки, втрати, привласнення товарно-матеріальних цінностей тощо [2, с. 118].

Економічна експертиза не належить до класу криміналістичних, однак призначається під час розслідування злочинів у сфері економіки. Вона необхідна під час розгляду цивільно-правових

спорів, адміністративних, митних, податкових правопорушень.

Здійснюючи аналіз сутності економічної експертизи, постає питання: навіщо взагалі вивчати економічну експертизу як форму економічного контролю, коли існують такі види державного контролю, як ревізія, податковий контроль та аудит (незалежний вид контролю)? Однак економічна експертиза відрізняється від даних видів досліджень завданнями, метою, замовниками і користувачами результатів досліджень.

Відмінності між метою, завданнями й замовниками економічних послуг, а саме результатів ревізії, аудиторської перевірки, оцінки бізнесу, економічної експертизи, наведено в табл. 1.

Економічна експертиза потребує праці висококваліфікованих фахівців, як платних, так і періодичних. Це такий вид інтелектуальних послуг, який спрямований на вирішення внутрішніх проблем із метою вдосконалення системи управління.

На основі різних поглядів учених щодо визначення поняття економічної експертизи можна зробити висновок, що під економічною експертизою слід розуміти дослідження, яке здійснюється через застосування спеціальних знань, умінь та навичок експерта-економіста для досягнення визначеної мети і вирішення конкретних завдань, пов'язаних із веденням бухгалтерського й податкового обліку, фінансово-кредитними операціями, фінансово-господарською діяльністю.

Сьогодні жодна господарська, кримінальна чи цивільна справа не може якісно розслідуватися

щодо економічної злочинності без допомоги експертів-економістів. Для вирішення відповідних питань по цих справах необхідні фахові економічні та бухгалтерські знання. Тоді, згідно із законом, призначаються судово-економічні експертизи. Спеціальні знання – це знання, якими володіє обмежене коло фахівців, а не загальновідомі знання [3, с. 91].

На думку С.С. Чернявського, спеціальні економічні знання експерта – це такі, які використовуються для вирішення ключових питань у справах про злочини у сфері банківського кредитування, не можуть бути зведені винятково до бухгалтерських, а вимагають застосування можливостей усього класу економічних експертиз [6, с. 15]. Особа, яка володіє спеціальними знаннями, приймає участь у кримінальному процесі як спеціаліст, як експерт і фахівець.

Під час розслідування економічних злочинів використовується допомога експертів, спеціалістів, які можуть бути фахівцями в одній і тій самій галузі з економічних питань. Вітчизняне кримінальне законодавство не забороняє залучати експерта, який брав участь в іншій справі як спеціаліст. Між спеціалістом і екпертом доцільно розглядати відмінності, а саме у різній площині вирішуваних проблемних питань і в різних аспектах.

Це стосується мети залучення експертів чи спеціалістів, методів дослідження, низки завдань які ними розв'язуються, фактичних доказів для прийняття рішення, результатів роботи тощо.

Таблиця 1

Види економічних послуг та відмінності між ними

Види економічних послуг	Ревізія	Аудиторська перевірка	Оцінка бізнесу	Економічна експертиза
Мета	Державний контроль над витрачанням коштів та матеріальних цінностей, їх збереженням, станом і достовірністю бухгалтерського обліку й звітності в бюджетних установах, а також на підприємствах і в організаціях, які отримують кошти з бюджетів усіх рівнів	Перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання для встановлення її достовірності та відповідності вимогам законодавства України	Визначення вартості компанії як майнового комплексу, здатного приносити прибуток його власникові	Дослідження фінансової, податкової, кредитної діяльності підприємств
Практичні завдання	Збереження активів, виявлення і попередження нестач і порушень, внесення пропозицій	Поліпшення фінансового становища клієнта, залучення пасивів (інвесторів, кредиторів), надання допомоги та консультування клієнта	Оцінити ефективність роботи фірми, її минулі, дійсні, майбутні доходи та перспективи розвитку	Підтвердження (не підтвердження) факту скоєних економічних правопорушень, збір і надання доказів
Замовники та користувачі	Державні органи управління	Акціонери, засновники, власники	Власники фірм, засновники	Зацікавлені особи: партнери, акціонери, банківські установи, страхові компанії тощо

На нашу думку, економічну експертизу потрібно розглядати як інструмент запобігання економічним зловживанням. Однак більшість науковців розглядає економічну експертизу як доказ економічного злочину.

Експертиза – це спосіб аналізу причинно-наслідкових зв'язків не тільки стосовно того, що вже відбулося, а й того, що очікується, має або може відбутися; це спосіб пізнання певної реальності, коли ця реальність не піддається прямому вимірюванню, обрахуванню й узагалі якому завгодно «об'єктивному дослідженню» [2, с. 119]. Економічна експертиза – це більш ширша сфера діяльності, яка охоплює всі види економічної діяльності. Під економічною експертизою потрібно розуміти вид наукової експертизи, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка стану економічної діяльності досліджуваного об'єкта. Доцільно зауважити, що є ще інші економічні послуги, споріднені з економічною експертизою, зокрема аудиторська перевірка, ревізія, оцінка бізнесу. Детальніше проаналізуємо їхні особливості та відмінності.

Аудиторська перевірка здійснюється за ініціативою самого суб'єкта господарювання (крім обов'язкового проведення аудиту, передбаченого законодавством України). Вона проводиться незалежними особами, а саме аудиторськими фірмами або аудиторами, котрі включено до Реєстру аудиторських фірм та аудиторів, на платній договірній основі. Аудит являє собою перевірку даних бухгалтерського обліку, показників фінансової звітності, обчислення та сплату податків і зборів, правильність ведення господарських операцій суб'єктом господарювання. Аудиторська перевірка – це економічна послуга щодо незалежного фінансово-господарського контролю. Її метою є висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність у всіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положенням (стандартам) бухгалтерського обліку або іншим правилам (внутрішнім положенням суб'єктів господарювання) згідно з вимогами користувачів.

На підставі наказів державних органів управління проводиться ревізія. Ревізія – це метод документального контролю над фінансово-господарською діяльністю підприємства, установи, організації, дотриманням законодавства з фінансових питань, достовірністю обліку і звітності, спосіб документального викриття нестач, розтрат, привласнень та крадіжок коштів і матеріальних цінностей, попередження фінансових зловживань.

Проаналізуємо ще один вид економічної послуги – оцінку бізнесу. Особливістю цієї послуги є визначення вартості компанії як майнового комплексу, здатного приносити прибуток його власникові. Під час проведення оцінної експертизи визначають вартість усіх активів фірми:

нерухомого майна; машин та устаткування; складських запасів; фінансових вкладень; нематеріальних активів. Окремо оцінюють ефективність роботи фірми, її минулі, дійсні й майбутні доходи, перспективи розвитку та конкурентне середовище на ринку, а потім порівнюють фірми, які оцінюють, із фірмами-аналогами. На підставі такого комплексного аналізу здійснюють реальну оцінку бізнесу як майнового комплексу, здатного приносити прибуток.

Отже, експертиза – це спосіб аналізу причинно-наслідкових зв'язків не тільки стосовно того, що вже відбулося, а й того, що очікується, має або може відбутися; це спосіб пізнання певної реальності у тому разі, коли ця реальність не піддається прямому вимірюванню, обрахуванню.

На основі аналізу сутності економічної експертизи доцільно виокремити такі класифікаційні ознаки: за галуззю, за замовником, за призначенням, за користувачами, за ступенем інформаційного забезпечення.

Класифікація економічних експертиз дасть змогу підвищити ефективність управління як окремими підприємствами, так й економікою країни у цілому.

Система знань у галузі економічної експертизи включає в себе базу економічних знань, загально-теоретичні основи експертології, методологічні основи економічної експертизи та технологію її проведення (рис. 1) [4, с. 98].

Як вид дослідницької, аналітичної та прогнозної діяльності сучасний етап розвитку економічної експертизи поза рамками процесу судочинства здійснюється у двох основних формах:

- як елемент (стадія) процесу управління – внутрішньовідомча, корпоративна, внутрішня експертиза;

- як вид консалтингової діяльності – незалежна (комерційна, замовна) зовнішня експертиза, що здійснюється незалежними експертами [1].

За напрямками досліджень економічна експертиза поділяється на:

- судово-бухгалтерську експертизу;
- фінансово-економічну експертизу;
- фінансово-кредитну експертизу.

Бухгалтерська експертиза досліджує документи бухгалтерського, податкового обліку та звітності.

Фінансово-економічна експертиза проводить дослідження документів про економічну діяльність підприємств та організацій.

Фінансово-кредитна експертиза аналізує документи фінансово-кредитних операцій. Кожний напрям дослідження економічної експертизи має свої предмет та завдання (рис. 2).

Практична діяльність експерта, межі його компетенції в аспекті визначення низки питань залежать від правильного визначення предмета

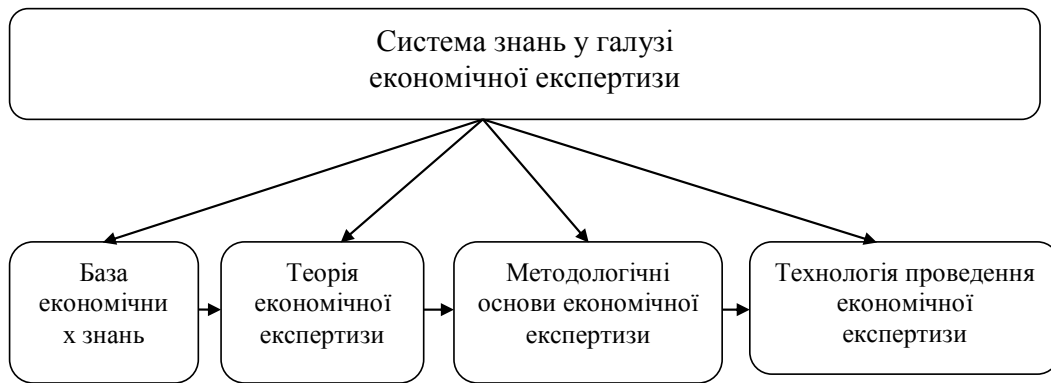

Рис. 1. Система знань у галузі економічної експертизи

Рис. 2. Предмет економічної експертизи

експертизи, які він може вирішувати. Предмет експертизи – її суттєва ознака, якою визначаються знання експерта будь якої спеціальності.

Об'єктами дослідження в експертизах виступають:

- первинні документи (накладні, акти приймання-передачі, касові та банківські документи, митні декларації, інвентаризаційні описи, відомості нарахування заробітної плати тощо);
- облікові реєстри (касові книги, картки складського обліку, реєстри податкових накладних, відомості аналітичного обліку, журнали-ордери, головні книги);
- бухгалтерська, фінансова та податкова звітність, звіти матеріально відповідальних осіб,

касові звіти, звіти про використання коштів, наданих під звіт, баланси та фінансова звітність, податкові декларації та звіти).

Також під час дослідження можуть використовуватися як джерела інформації інші матеріали справи:

- акти ревізії, документальних перевірок діяльності підприємств;
- протоколи допитів, свідчення звинувачених і свідків;
- висновки експертів інших спеціальностей.

Оцінка висновку судово-економічної експертизи здійснюється за тими ж нормами, що й оцінка інших доказів, але вона має певну специфіку і цін-

ність, оскільки цей доказ заснований на використанні фахових економічних знань, якими не володіють слідство та суд.

Завдання, які вирішуються шляхом проведення економічної експертизи, мають експертний характер. Спростити розуміння сутності економічної експертизи можна за рахунок узагальнення низки завдань. Так, О.О. Разборська і А.О. Паляниця систематизували завдання у три групи:

1) пов'язані із вивченням стану організації і веденням бухгалтерського обліку та контролю;

2) спрямовані на виявлення фактів порушення чинного законодавства у цілому і порушень в обліку та організації контролю з боку осіб, проти яких висунуто обвинувачення;

3) ті, що передбачають визначення розміру збитку, завданого незаконними діями [5, с. 315].

Висновки з проведеного дослідження. Сьогодні економічна експертиза зазнала значної перебудови. Змінилися виробничі стандарти, принципово трансформувалися підходи до ціноутворення. З'явилися об'єкти, визначення вартості яких вимагає від експертів розширеної професійної компетенції або ж проведення комплексних досліджень спільно з експертами інших спеціальностей: інженерами, технологами, товаровзнавцями і т. д. Метою економічної експертизи є виявлення спотворень обліку таких негативних явищ, як нестача, допущення збитків, бездіяльність, крадіжки цінностей та ін.

Отже, економічна експертиза під час вирішення питань, які вимагають спеціальних знань у галузі бухгалтерського та податкового обліку, економіки, аналізу і контролю, у сучасних умовах господарю-

вання стає дедалі доцільнішою й необхідною та може бути використана для дослідження повноти і достовірності будь-яких господарських операцій. В умовах сьогодення, за нестабільної соціально-економічної і політичної ситуації доцільно здійснювати контроль не тільки після проведення господарських операцій, а й до їх здійснення. Це дасть змогу попереджати факти економічних зловживань.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Власова Т.В., Сущинская М.Д. Социальная экспертиза : учебное пособие. Санкт-Петербург : СПбГУ ЭФ, 2009. 152 с.

2. Литвин З.Б. Економічна експертиза як функція попередження економічних злочинів. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. № 6(12). С. 118–123.

3. Литвин З.Б. Місце та роль економічної експертизи у сфері державного контролю економічної діяльності. *Європейська інтеграція: історичний досвід та економічні перспективи* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса, 2018.

4. Перевозова І.В. Економічна експертиза як специфічна галузь знань. *Економіка: реалії часу*. 2013. № 3. С. 97–105. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrch_2013_3_18.

5. Разборська О.О., Паляниця А.О. Сучасні проблеми розвитку судово-економічної експертизи та шляхи їх вирішення. *Вісник Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. Економічні науки*. 2013. Вип. 3. С. 309–317.

6. Чернявський С.С. Методика розслідування злочинів у сфері банківського кредитування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2002. 20 с.